

RAZMATRANJE POKUŠAJA KLASIFIKOVANJA PARTIJA I PARTIJSKIH SISTEMA U NEDOVOLJNO RAZVIJENIM ZEMLJAMA

Najveći broj teoretičara partije slaže se u konstataciji da tipologizacija partija nije do danas dovoljno naučno obrađena.¹⁾ O tome, između ostalog, svedoči i obilje najrazličitijih kriterija prema kojima se vrše klasifikacije kao i česta nesposobnost onih koji se bave ovim poslom da među raspoloživim kriterijuma izdvoje one koji su od bitnog — fundamentalnog značaja za izučavanje partije.

Pitanje klasifikovanja i tipologizacije partije zaslužuju značajno mesto u teoriji partije i nikako se ne može tretirati kao nekakvo teorijsko egzibicionisanje koje je samo sebi cilj. Ne ulazeći na ovom mestu u sve razloge koji govore u prilog bavljenju ovim poslom, mislim da je tipologiziranje partija i partijskih sistema od neprocenjive važnosti za razumevanje prirode njihovog funkcionisanja kao i mesta koje zauzimaju u političkom sistemu svojih zemalja. Ovo je, razume se, utoliko evidentnije ukoliko su u pitanju nedovoljno proučene pojave ili pojave koje se tek proučavaju, kao što je to slučaj sa jedinstvenom partijom i jednopartijskim sistemom u zemljama tzv. Trećeg sveta.

Istorijski posmatrano u osnovi savremene tipologizacije partije i partijskih sistema u građanskoj političkoj nauci, nalazi se Diveržeova podela partija na masovne i kadrovske koja datira iz pedesetih godina ovog veka. Diverže je kasnije evoluirao prema četiri tipa partija — kadrovske, masovne, specijalizovane, masovne totalitarne komunističke i masovne totalitarne fašističke — koje je međusobno razgraničio prema specifičnostima u bazi organizacije²⁾.

Što se tiče klasifikacije partijskih sistema još je A. Holcomb između dva rata u „Encyclopedie des sciences sociales”, razlikovao sisteme jedne partije, bipartizma i multipartizma.³⁾ Mnogo godina kasnije (1967.) Ž. Blondel razvija ovu klasifikaciju partijskih sistema dalje

¹⁾ Vid., na primer, J. Đorđević „Politički sistem” (Beograd, 1967., str. 812—814).

²⁾ Ove razlike, kaže Diverže izražavajući rašireno shvatanje u zapadnoj političkoj teoriji, ispoljavaju se naročito u postavljanju rukovodećeg kadra — komunisti biraju a fašisti naimenuju; u različitoj organizaciji baze partije — komunistička partija se oslanja na ćelije a fašistička na miliciju; u prijemu novih članova — fašističke partije su znatno zatvorenije a prijem novih članova se odvija preko organizacije fašističke omladine; u isključenju članova partije itd. (Navedeno prema J. Charlot „Les Partis politiques”, Paris, 1971., str. 191—192.). Ova analiza M. Diverže očevidno pokazuje da on, kao i većih zapadnih autora zaokupljenih strukturalno-organizacijskim pitanjima partijskih sistema, nije spreman ili nije u stanju da pronikne u suštinu razlikovanja komunističkih i fašističkih partija.

uvodeći kao podtipove pravi i nesavršeni bipartizam, integralni multipartizam i multipartizam sa dominantnom partijom.⁴⁾ Sva ova poboljšanja i dorade Holkombove klasifikacije ne donose, međutim, nekakvu teorijsku novost — njihovi autori ostaju uporno na površini posmatranih pojava — a politička nauka postaje poprište jalovih diskusija o prednosti jednog ili drugog partijskog sistema.⁵⁾

Za sadašnji trenutak u teoriji karakteristično je postojanje brojnih pokušaja klasifikovanja partija i partijskih sistema. Tako, na primer, u Maloj političkoj enciklopediji navodi se desetak najznačajnijih kriterija prema kojima je moguće vršiti ovu klasifikaciju. Kao prvu i najvažniju enciklopedija izdvaja, klasifikaciju prema klasnoj prirodi po kojoj se partije mogu deliti na radničke i buržoaske. Zatim bi sledila klasifikacija zasnovana na odnosu prema postojećem društvenom sistemu i podela partija na revolucionarne i partije status quo; onda klasifikacija prema osnovu okupljanja članstva i podela partija na nacionalne, konfesionalne i regionalne; prema karakteru i ciljevima političke akcije (sledbeničke, pragmatiskopolitičke i ideološke partije); prema postanku i organizacionoj strukturi (samostalne partije i partije koje su deo neke druge partije ili koalicije partija); prema širini članstva (masovne i kadrovske); prema unutrašnjim odnosima i čvrstini itd.⁶⁾

Pored ovih tipova klasifikacije interesantno je pomenuti i onaj koji profesor Đorđević daje u svojoj studiji o političkom sistemu gde deli sve partije na predstavničke i integracione.⁷⁾

Zanimljivo je takođe napomenuti da su zapadni autori u većini slučajeva i pored uviđanja svih slabosti Diveržeove podele partija na masovne i kadrovske, kao i podele partijskih sistema na jednopartijske, bipartijske i višepartijske, intimno i dalje vezani za ove podele korigujući ih unekoliko i prilagođavajući potrebama zapadnog kapitalističkog društva. Tako na primer, Ž. Šarlo, koga smo već više puta citirali, iako za osnov klasifikacije ne uzima ni organizaciju ni ideologiju već partijsku legitimnost, partije deli na elitne (okrenute prema eliti), kadrovske (okrenute prema aktivistima) i masovne (okrenute prema biračima), čime se samo delimično razlikuje od Diverže i nje-

³⁾ Navedeno prema J. Charlot, cit. delo, str. 198—201.

⁴⁾ O ovom vid. „Party Systems and Patterns of Government in Western Democracy” (Brussels, 1967. godina).

⁵⁾ U prilog jednom ili drugom partijskom sistemu navode se sledeći argumenti. Za pristalice višepartijskog sistema — po pravilu, zapadne građanske autore — višepartijski sistem je u prednosti jer omogućava da dođu do izražaja interesi različitih klasa i grupa, da građanin kao birač dobije više šansi da se politički izrazi pošto politički život nije pod dominacijom samo jedne političke partije, da se formulišu i konfrontiraju više od dve alternative (politike). Nasuprot ovom, pristalice jedinstvene partije i jednopartijskog sistema optužuju višepartijski sistem za sterilnost, nemoć i nesposobnost, za političku heterogenost i nestabilnost. (O ovom vid. detaljno J. Đorđević, cit. delo, str. 812—814.)

⁶⁾ Mala politička enciklopedija (Beograd, 1966., str. 826, 827.)

⁷⁾ Slična tipologizacija partija može se naći i kod Aptera („The Politics of Modernization”, Chicago, 1965., str. 212). Apter sve partije u zemljama Trećeg sveta deli na predstavničke partije i partije solidarnosti.

⁸⁾ Vid. cit. delo, str. 195, 196.

govih sledbenika.⁸⁾ Fransoa Zikareli, međutim, mada ostaje pri Diveržeovoj dihotomnoj podeli na masovne i kadrovske partije, razvija ovu podelu dalje uvodeći dva podtipa masovnih partija: totalitarne i otvorene.⁹⁾

Konačno, treba istaći, da zapadni autori svoju omiljenu klasifikaciju partija na masovne i kadrovske pokušavaju da na jedan ili drugi način prenesu i na nedovoljno razvijeni svet. Doduše, postoje i tu izvesne razlike u gledištima? Hodkin kadrovske partije radije naziva elitnim a termin „kadrovski“ rezerviše za komunistički pokret¹⁰⁾; R. Morgentau govori o masovnim i patronskim partijama¹¹⁾; Rigins elitne partije deli na patronske i etničke a masovne na autoritativne i demokratske te tako razlikuje četiri tipa partija¹²⁾; no očigledno je da se u biti ništa ne menja i da se ostaje pri tipologizaciji čije je temelje postavio još Diverže.

Izražavajući na ovom mestu sumnju u opravdanost ovakve klasifikacije partija u nedovoljno razvijenim zemljama i prihvatajući mišljenje da se tu radi o nekritičkom prenošenju šema i šablona iz razvijenog u Treći svet¹³⁾ — klasična buržoaska partija očitno više ne može biti model za teorijsko proučavanje partija u savremenom društvu — zadržao bih se, ipak, na rezultatima ove klasifikacije, tj. na masovnoj i kadrovskoj partiji, a s obzirom na značaj koji joj se pridaje u delima zapadnih politikologa.

Pod masovnom partijom u nedovoljno razvijenim zemljama zapadni autori podrazumevaju partije koje okupljaju veliki broj članova i simpatizera, koje su dobro strukturisane i disciplinovane, koje se finansiraju iz partijske članarine, koje veću pažnju poklanjaju ideologiji itd. Nasuprot tome, prema ovim gledištima, za kadrovske partije bi bilo karakteristično da im je članstvo malobrojno i da se simpatizerima obraćaju samo u vreme izbora, da su strukturalno neizgrađene naročito na nižim nivoima — u bazi, da finansijska sredstva obezbeđuju putem poklona i dobrovoljnih priloga i da im je ideologija slabo izražena ili čak nepostojeća.

Većina zapadnih autora smatra da razlike u socijalnom poreklu lidera ne utiču bitno na prirodu i karakter partije. Oni doduše priznaju da se rukovodstvo masovnih partija regrutuje pretežno iz tzv. modernih slojeva (birokratije, tehnokrata, inteligencije). Ono što je za ispoljavanje fizionomije partije od daleko većeg značaja to je, prema njima, odnos lidera prema aktivistima i prema ostalom stanovništvu. Naime, kod kadrovskih i elitnih partija aktivisti i simpatizeri vezuju

⁸⁾ Vid. „Un Parti politique africain: l'Union progressiste sénégalaise” (Paris, 1970., str. 3).

¹⁰⁾ Thomas Hodgkin „African Political Parties” (London, 1961., str. 68).

¹¹⁾ Ovu svoju podelu partija R. Morgentau izvodi na osnovu sledećih kriterija: članstva, stepena njegove izdiferenciranosti, stepena organizovanosti i načina rukovođenja. (O ovom vid. „Political Parties in French Speaking West Africa”, Oxford, 1967., str. 336).

¹²⁾ Wriggins W Howard, „The Ruler's Imperative” (New York, 1969. str. 113—124).

¹³⁾ Zanimljivo je da takvo mišljenje zastupaju i neki građanski autori. (Vid. Lavroff Dmitri Georges „Les Parts politiques en Afrique noire”, Paris, 1967., str. 61—85).

se za ličnost lidera; kod masovnih partija pak izgrađuje se nov tip lojalnosti, u odnosu na partiju a ne partijskog šefa. Iz ovog su neki autori izvukli donekle uprošćen zaključak da kadrovske partije teže ličnom a masovne partijskom harizmatizmu.¹⁴⁾

Aktivnost masovnih partija s obzirom na ciljeve koje one pred sebe postavljaju daleko je složenija i bogatija. Hodkin je slikovito upoređuje sa spektrom na čijem je jednom kraju ustavna tehnika a na drugom revolucionirni metodi akcije.¹⁵⁾ Prema njegovom mišljenju masovne partije u Crnoj Africi pretežno su koristile ustavnu tehniku i on u tome, između ostalog, vidi rezultate uticaja Gandijeve političke filozofije. Inače, za masovnu partiju važi mišljenje da obuhvata daleko širi krug delatnosti nego što bi to proizilazilo iz njenih ustavom garantovanih kompetencija.

Za masovne partije je takođe karakteristično da nastojeći da privuku što više članova i simpatizera vezuju za sebe i ostale voljne organizacije u društvu.¹⁶⁾ Ovo se pokazuje kao veoma korisno u slučaju prelaska masovne partije u ilegalnost, jer neke od pridruženih organizacija (na primer, sindikat), mogu poslužiti kao paravan iza koga će masovna partija nastaviti nesmetano svoju aktivnost.

Činjenica da masovna partija vezuje za sebe najveći deo stanovništva i voljnih organizacija ima za posledicu veoma složene unutar-partijske odnose kao i strukturu daleko razvijeniju nego što je to slučaj kod kadrovskih odnosno elitnih partija. Naime, u kadrovskim (elitnim) partijama nema, po pravilu, organizovanih kanala komuniciranja između centralnog jezgra i mase glasača. Nasuprot ovom, prema mišljenju većine zapadnih istraživača partija u nedovoljno razvijenim zemljama, u masovnim partijama postoje veoma dobro definisani stupnjevi pripadnosti i odgovornosti što im omogućava da budu elastičnije, pokretljivije i prilagodljivije. Uzgred budi rečeno masovna partija je partija ogranaka a članstvo je organizovano po osnovnim jedinicama (ćelijama) koje su samo izuzetno — bar u afričkim jednopartijskim sistemima — formirane po proizvodnim organizacijama.

Što se tiče ideoloških razlika između masovnih i kadrovskih (elitnih) partija, one bi se — kako ih zapadni autori vide — mogle svesti na konstataciju da je ideologija ovih pravih u osnovi progresistička dok se za druge može reći da su pretežno konzervativne i vezane za tradiciju. Ili, drugačije rečeno, masovne partije su partije promena

¹⁴⁾ 14. K. H. Silvert, „Parties and Masses” („New Nations”, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, III, 1965).

¹⁵⁾ Vid. cit. delo, str. 126.

¹⁶⁾ Termin „voljne” organizacije upotrebljava se da bi se ove organizacije razgraničile, pre svega, od države i političkog sistema koji se svakom pojedincu nameću bez njegovog (relativnog) pristanka. Ni „voljne” organizacije nisu apsolutno dobrovoljne, ali se njima ljudi ipak u većoj meri priključuju na osnovu svojih sopstvenih motiva i interesa. Izraz „voljne” organizacije nema nikakav subjektivističko-voluntaristički smisao, već naprotiv pokazuje da je pojedinac postao član jedne političko-partijske organizacije, pre svega, zato jer je postao svestan svojih klasnih, slojevnih, grupnih i sličnih interesa. (O ovom vid. detaljno: „Politički sistemi i pokreti u nerazvijenim zemljama”, metodološko-teorijski okviri istraživanja, Beograd, 1964., str. 115).

koje sebi postavljaju za zadatak stvaranje novog poretka i u tom cilju nastoje da mobilišu najšire slojeve stanovništva, a kadrovske (elitne) partije su partije status quo-a koje ulažu napore da očuvaju postojeće — u stvari interese vladajuće elite.¹⁷⁾ U praksi to bi, na primer, značilo da se masovna partija na spoljnom planu zalaže za trenutani i potpun transfer vlasti sa metropole na koloniju, a na unutrašnjem, za slabljenje tradicionalnih veza i sveobuhvatnu modernizaciju. Za kadrovske (elitne) partije, čija je ideologija najčešće slabo razvijena, karakteristična je sklonost mistici i tribalizmu u unutarnjim odnosima i nespремnost za potpun raskid sa nekadašnjim kolonizatorom na spoljnom planu.

Većina autora je, međutim, sklona da veruje da se ove razlike postepeno gube posle sticanja nezavisnosti i da u praksi sve više preovlađuju partije koje se nalaze negde na sredini između ova dva teorijski izvedena modela.¹⁸⁾ Naime, za masovnu partiju se teško može reći da i dalje odražava opštu volju, pogotovu ako je došlo do njenog preastanja u avangardnu partiju, dok se kadrovska (elitna) partija, volens-nolens, sve više izjašnjava za jedan program modernizacije bez čega u uslovima nedovoljne razvijenosti nije moguće trajnije držati vlast.

Pored podele partija u nedovoljno razvijenim zemljama na masovne i kadrovske, odnosno elitne (patronske), kao veoma značajnu a po nekim mišljenjima i savremeniju,¹⁹⁾ treba pomenuti podelu na revolucionarno-centralizujuće i pragmatisko-pluralističke partije. Ova podela partija u stvari partijskih sistema,²⁰⁾ čiji su tvorci Dž. S. Koleman i K. Rosberg,²¹⁾ pokazala se adekvatnijom i suštinskijom jer je donekle izrazila savremene dileme pred kojima se nalazi nedovoljno razvijeni svet. Za revolucionarno-centralizujući sistem, prema Kolemanku i Rosbergu, karakteristična je tendencija da se celokupna asocijaciona struktura učini integralnim delom monopolitne partijske strukture. Psihološki gledano cilj revolucionarno-centralizujućih partija sastojao bi se u nastojanju da se stvori klima pune i stalne pripadnosti i predanosti partijsko-državnim ciljevima. Što se tiče pragmatisko-pluralističkog tipa, autori ističu, da su veze partije sa delovima asocijacione infrastrukture znatno slabije i da se ni u kom slučaju ne insistira na sveobuhvatnosti partijskog sistema. Konačno, kako zaključuju Koleman i Rosberg, broj i veličina funkcionalnih opterećenja koja jedna partija može da nosi nesumnjivo su impozantniji kada je u pitanju revolucionarno-centralizujući tip sistema.

Svoje razlikovanje revolucionarno-centralizujućih i pragmatisko-pluralističkih partija odnosno sistema Koleman i Rosberg zasnivaju

¹⁷⁾ O ovom vid: Lars Rudebeck „Developmental Pressure and Political Limits — A Tunisian Illustration” (Upsala, 1962., str. 5).

¹⁸⁾ Vid. R. Morgenthau, cit. delo, str. 40

¹⁹⁾ D. G. Lavroff, cit. delo, str. 61—85.

²⁰⁾ Treba podvući i da većinu klasifikacija partija u nedovoljno razvijenim zemljama prate u literaturi i odgovarajuće klasifikacije partijskih sistema. Tako, na primer, T. Hodgkin (cit. delo str. 166—169.), polazeći od podele partija na masovne i elitne, razlikuje u Africi sledeće partijske sisteme: jednopartijski sa elitnom partijom, jednopartijski sa masovnom partijom, bipartijski sa dominantnom elitnom ili masovnom partijom, višepartijski, bezpartijski itd.

²¹⁾ Vid. „Political Parties and National Integration in Tropical Africa” (Los Angeles, 1966., str. 5).

na sledećim odlučujućim kriterijima: I. Ideologiji (koja je daleko prisutnija kod revolucionarno-centralizujućeg modela), II. Stepenu učešća masa odnosno političke mobilizacije (koji je visok i stalan kod prve grupe partija) i III. Stepenu organizovanosti (čiji je visok nivo tipičan, takođe, za prvu, revolucionarno-centralizujuću grupu). Već ovakav pristup razgraničenju partija u nedovoljno razvijenim zemljama, koji — između ostalog — vodi računa i o ideološkim momentima, obezbeđuje izvesnu prednost klasifikaciji Kolemmana i Rosberga i čini je prihvatljivijom sa naučno-stručnog stanovišta. Ipak, i za ovu kao i za većinu ostalih podela političkih partija važi karakteristika da zanemaruje bitni kriterij — klasni kriterij. Rezultati takvog zanemarivanja ogledaju se u nonsensu da se, na primer, u masovne partije stavljaju istovremeno gvinejska partija i partija Obale Slonovače a u revolucionarnocentralizujuće Desturovska socijalistička partija Tunisa i Front nacionalnog oslobođenja Alžira, iako se očigledno radi o partijama koje se međusobno, s obzirom na klasnu bazu i ideološku orijentaciju, kvalitativno razlikuju.

Suštinska sličnost svih ovih klasifikacija političkih partija u nedovoljno razvijenim zemljama, koje su nastale u krilu buržoaske političke nauke i koje ostaju na površini posmatranih pojava, shvataju donekle i građanski autori. Tako, na primer, F. Zikareli primećuje da klasifikacija partija prema njihovoj ulozi ne protivreći klasifikaciji zasnovanoj na tipovima partijske organizovanosti.²²⁾ Jedan broj buržoaskih autora, takođe, priznaje da podela partija na masovne i kadrovske ima opravdanja samo u određenim fazama političkog razvitka nedovoljno razvijenog sveta i da ih preterano insistiranje na toj podeli moglo stvoriti jedan nedovoljno fundirani analitički model.²³⁾ Zanimljivo je primetiti da i sovjetski autori izražavaju mišljenje da bi se podela partija na masovne i kadrovske možda mogla prihvatiti za period do sticanja nezavisnosti, s obzirom na opšte i zajedničke ciljeve raznih delova oslobodilačkih pokreta, ali da deset godina posle proglašenja nezavisnosti u prvi plan dolaze idejne i klasno-političke razlike među vladajućim partijama.²⁴⁾ Rezervisan stav prema ovačjoj podeli partija u nedovoljno razvijenim zemljama imaju i jugoslovenski autori. J. Hadži Vasileva, na primer, ističe da se u afričkim partijama elementi tradicionalnog i modernog mešaju u tolikoj meri da su i klasifikacije partija — poput ove na masovne i kadrovske — teško branjive i održive.²⁵⁾

Nasuprot klasifikacijama građanskih autora, koje kritikuju i osuđuju, autori koji polaze sa marksističkih pozicija pokušavaju da prezentiraju svoje tipologizacije partija i partijskih sistema koje bi se zasnivale u prvod redu na klasnom kriteriju. Zalažući se za takvu marksističku klasifikaciju partija i partijskih sistema u nedovoljno razvijenim zemljama J. Hadži Vasileva podvlači da se „o prirodi jedne političke organizacije može suditi po tome čije interese ona izražava,

²²⁾ Cit. delo, str. 5.

²³⁾ A. Zolberg, „Creating Political Order — The Party-States of West Africa” (Chicago, 1966., str. 33—36).

²⁴⁾ Vid. „Političeskie partii Afriki”, Moskva, 1970. str. 52.

²⁵⁾ J. Hadži Vasileva, „Afrika i socijalizam” (Beograd, 1973. str. 311).

kakav društveni odnos reprodukuje kada je na vlasti". Isti autor predlaže i alternativni tip klasifikacije prema klasno-ideološkim momentima tj. polazeći od činjenice u kojoj meri jedna partija unapređuje ili unazađuje borbu za socijalizam. S obzirom na ovaj kriterij J. Hadži Vasileva razlikuje radikalne ili revolucionarne i konzervativne ili neokolonijalističke partije.²⁶⁾

Među marksističkim pokušajima klasifikacije partija i partijskih sistema treba pomenuti i onaj koji je predložen od strane autora projekta „Politički sistemi i pokreti u nerazvijenim zemljama”.²⁷⁾ Prema ovom shvatanju kao osnovni tipovi političkih partija i pokreta u nerazvijenim zemljama mogli bi se smatrati progresivni narodni (narodnooslobodilački) pokreti; „klasične” radničke (komunističke i socijalističke) partije; klasične građanske partije; birokratsko-etatiističke partije i ostale (uglavnom progresivne) „voljne” političke i polupolitičke organizacije.

Među marksističke pokušaje klasifikovanja partija i partijskih sistema u nedovoljno razvijenim zemljama treba svrstati i klasifikacije sovjetskih autora. Iako nose izvesne šematske i dogmatska obeležja ove klasifikacije se nesumnjivo zasnivaju na jednom klasnom pristupu partijama i partijskim sistemima u Trećem svetu. U takve klasifikacije spada, na primer, ona koju nude autori već citirane studije „Političke partije Afrike” i prema kojoj u nedovoljno razvijenim zemljama treba razlikovati sledeće osnovne tipove partija: marksističko-lenjinistički, revolucionarno-demokratski i proburžoaski.²⁸⁾

Svi ovi pokušaji marksističkog pristupa problemu klasifikacije partija i partijskih sistema u nedovoljno razvijenim zemljama pokazuju, međutim, da su rezultati koji su ostvareni na tome planu više nego skromni, da se od kritikovanja i negiranja klasifikacija buržoaskih teoretičara nije mnogo dalje otišlo i da se sa uvođenjem klasnog momenta u tipologizaciji nije — bar do sada — nešto značajnije dobilo. To je potpuno razumljivo ako se ima u vidu da je od konstatovanja da klasifikacijama buržoaskih autora nedostaje klasna sadržina pa do prezentiranja sopstvene tipologizacije partija i patrijskih sistema u Trećem svetu potrebno preći veoma dug put. U svakom slučaju, nije dovoljno istaći da marksistički model klasifikacije i tipologizacije zahteva uvođenje klasnih kriterija ako se pritom ne shvati specifičnost klasne prirode nedovoljno razvijenih društava i u vezi s tim posebnost oblika njihovog političkog i partijskog organizovanja. U protivnom, ukoliko se ta specifičnost ne uoči, može se dogoditi ono što se svojevremeno dogodilo sovjetskoj političkoj doktrini: da se, na primer, nizu jedin-stvenih partija u Trećem svetu odrekne progresivnost sa obrazloženjem da u njima rukovodeća uloga ne pripada radnicima niti njihovoj avangardi — komunističkoj partiji zemlje u pitanju.²⁹⁾

²⁶⁾ Vid. cit. delo, str. 314.

²⁷⁾ Vid. materijal sa savetovanja o političkim sistemima i pokretima u nerazvijenim zemljama, objavljen u Beogradu 1964. godine u izdanju Instituta za izučavanje radničkog pokreta str. 131.

²⁸⁾ Vid. str. 64.

²⁹⁾ Vid. na primer, osudu režima odnosno vladajućih partija u UAR i Iraku na Savetovanju 81 komunističke i radničke partije 1960. u Moskvi (Z. Atanac-

Prihvatajući u potpunosti gledište da je većina buržoaskih klasifikacija partija i partijskih sistema Trećeg sveta vršena prema drugorazrednim kriterijumima (organizaciji partije, unutrašnjim odnosima, broju članova, teritoriji na kojoj se deštuje itd.), mislim da bi bilo pogrešno da se sa uvođenjem klasnog kriterija odbace ove „drugorazredne“ klasifikacije koje imaju nesumnjivu vrednost i značaj za proučavanje partija iako ne otkrivaju njihovu suštinu. Manir odbacivanja svih tekovina buržoaske političke nauke, koji se u marksističkoj političkoj teoriji pojavio u tzv. staljinskom periodu, kada se pitanjima političke organizacije u društvu nije pridavala nikakva važnost,³⁰⁾ zapauža se, na žalost, i kod mnogih savremenih autora marksista.

Ne pretendujući da na ovom mestu ponudim nekakav gotov recept za tipologizaciju partija i partijskih sistema u nedovoljno razvijenom svetu, mislim da u nastojanju da se takva tipologizacija da treba pokušati sa kombinovanjem različitih kriterija, među kojima bi klasni i ideološki zauzimali svakako primarna mesta. Klasifikacija koja bi zadovoljila najveći broj postojećih kriterija bila bi bez sumnje najpotpunija i najprihvatljivija. Jedna od relativno novih sovjetskih podela partija u nedovoljno razvijenim zemljama na partije jedinstvenog nacionalnog fronta, revolucionarno-demokratske partije, proburžoaske partije, partije feudalne i rodovske-plemenske aristokratije i marksističko-lenjinističke partije,³¹⁾ razume se uz određene korekcije, možda bi mogla da posluži kao osnov za izvođenje ovakve tipologizacije.

Naime, pod korekcijom podrazumevamo, pre svega, potrebu za objedinjavanjem svih konzervativnih i reakcionarnih partija u jedinstvenu grupu političkih organizacija, nezavisno od toga da li u njima preovlađuje krupna ili kompradorska buržoazija, feudanci, rodovska aristokratija ili sl., jer se radi o organizacijama koje se protive promenama i napredku a iza sebe imaju samo tzv. eksploatatorsku vrlušku. Jedinstven tretman, po našem mišljenju, treba da imaju i sve revolucionarne partije utoliko pre što je u ovom trenutku u najvećem delu nedovoljno razvijenog sveta³²⁾ teško naći političke organizacije koje se oslanjaju isključivo na proletarijat i njegovu ideologiju — marksizam. Što se tiče komunističkih partija u nedovoljno razvijenim zemljama, za koje bi se inače moglo reći da su manje-više proleterske i marksističke, one — sem izuzetno — ne predstavljaju takvu snagu u Trećem svetu da bi njima trebalo prilagođavati klasifikacije.

S obzirom na sve ovo što je istaknuto u predhodnom pasusu mogli bismo zaključiti da je u nedovoljno razvijenom svetu danas moguće

ković: „Neki problemi proučavanja političkih sistema nedovoljno razvijenih zemalja“, Međunarodni radnički pokret, br. 1, 1971).

³⁰⁾ Naime, za staljinizam su sva ova pitanja proizlazila iz nastojanja buržoazije da mistifikuje, odnosno prikriva klasnu suštinu države, te se prema tome treba odnositi s maksimalnom rezervisanošću i poduzrenjem. S njegove tačke gledišta, uostalom, bilo je sasvim svejedno „da li se radi o buržoaskoj demokratiji ili diktaturi...“, „jer je i najdoslednije buržvaska demokratija u stvari diktatura buržoazije...“ (Najdan Pašić „Uporedni politički sistemi“, Beograd, 1962. str. 10).

³¹⁾ O ovom vid. detaljno: J. A. Judin, „Političke sistemy nezavisnyh stran tropičeskoj Afriki“, Moskva, 1975., str. 139—144.

³²⁾ Iz ovog izuzimamo Latinsku Ameriku koju čine zemlje sa već oformaljenom klasno-slojevnom strukturom i modernim političkim pokretima.

razlikovati tri osnovne kategorije političkih partija: I. masovne narodne pokrete (koji odgovaraju partiji jedinstvenog nacionalnog fronta iz sovjetske klasifikacije i koji ne predstavljaju političke partije u uobičajenom smislu³³⁾); II. revolucionarno-demokratske partije ili partije promena (koje bi obuhvatale sve radničke, komunističke i socijalističke, ostale marksističke i druge političke organizacije koje se zalažu za radikalno menjanje postojećih struktura a oslanjaju na tzv. masovne slojeve) i III. konzervativno-reakcionarne partije — partije status quo-a (kojima je zajedničko da se odupiru promenama i da nastoje da očuvaju tradicionalne, arhaične i kolonijalne strukture i privilegisan položaj svojih sledbenika). Tipologizacija partija koju predlažemo ne isključuje ni u kom slučaju postojanje raznih prelaznih oblika — na primer, između masovnih narodnih pokreta i revolucionarno-demokratskih partija — kao ni mogućnosti izdvajanja podtipova političkih partija u okviru svake od pomenutih kategorija.

Sasvim je razumljivo, da nemamo iluzija da ćemo sa predloženom klasifikacijom zadovoljiti sve zahteve, rešiti sve probleme i odgovoriti na sva pitanja u vezi sa tipologizacijom i klasifikacijom partija. Takva klasifikacija, uostalom, koja bi u sebe uključivala sve kriterijume za tipologizaciju partija i koja bi odgovarala potrebama svih zainteresovanih, sadržavala bi toliko kompromisa da bi bila neupotrebljiva kako sa načnog tako i sa praktičnog stanovišta.

³³⁾ Reč je o političkom pokretu sa heterogenom klasno-slojevnom strukturom i kompromisnom ideološkom orijentacijom, čiji se radikalizam u najvećem broju slučajeva iscrpljuje sa izvojevanjem nacionalne nezavisnosti.

Dr ZORAN ATANACKOVIC,
professor

THE DISCUSSION OF THE ATTEMPT TO CLASSIFY THE PARTIES AND THE PARTY SYSTEM IN UNDERDEVELOPED COUNTRIES

In addition to „The Discussion of the attempt to classify the parties and the party system in underdeveloped countries” the author, first of all, takes up some weaknesses which appear in the political theory in connection with typologization and classification of the parties. In his opinion, in the basis of all contemporary typologizations of the parties given by the civil authors there is Diverdge's classification into massive (large) and personnel ones. All of that what the civil political science added later to this, including even th attempt to carry this classic classification to the ground of the underdeveloped world, represents the variations on the same subject and doesn't contain any essential theoretical news.

In his further presentation — to confirm it — the author relatively in details deals with the most important one of the existing classifications of the parties and the party system in the Third World, and first of all, with the clasification of the parties intomassive and personnel (that is to say: elite ones or patron (protector ones, as well as with the classification into revolutionary — centralistic and pragmatic — pluralistic. After a short analysis he comes to a conclusion that the main weakness of these classifications is in the absence of a class approach to the observed phenomena, which makes the civil theoretician to be superficial and unable them to get to the heart of their essence.

The autor pays attention in the last part of the addition to the contemporary Marxist attempts to classify the aprties and the party systems in the underdeveloped countries which, at least in his opinion, although theu are most often based on one class approach to these problems, didn't reach the satisfactory theoretical and csientific level. In the end he presents his try to typologize the parties in the underdeveloped countries selecting as the basic categories massive people movements, revolutionary — democratic parties or the partiens of the changes and conservative — reactionary parties or parties of status-quo.